

Губайдуллин У<sup>1.</sup>, Исаев Б<sup>2.\*</sup>

<sup>1</sup>ҚР еңбек сіңірген қайраткер, профессор, АӘИУ, Шымкент, Қазақстан

<sup>2</sup>ҚР мәдениет қайраткері, профессор, Сырдария университеті, Жетісай қаласы,  
Түркістан облысы, Қазақстан

## ХАЛЫҚ АСПАПТАРЫ ОРКЕСТРЛЕРІ МЕН АНСАМБЛЬДЕРІНІҢ БІЛІКТІ ЖЕТЕКШІЛЕРІН ДАЯРЛАУҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Автор корреспондент: [b.isaev@mail.ru](mailto:b.isaev@mail.ru)

**Түйін:** Мақалада халық аспаптары оркестрлері мен ансамбльдердің жетекшілерін даярлауға қойылатын заманауи талаптар қарастырылған. Қоғамдағы саяси – әлеуметтік өзгерістер мен ұлттық рухани құндылықтарға жаңаша көзқарастың қалыптасуына байланысты, рухани мәдениетіміздің басты белгісі болып табылатын ұлттық музыка өнеріне және сол өнерді орындаушы, насихаттаушы музыканттар ұжымының жетекшілерін сапалы даярлау заман талабы болып отыр. Дирижердың жұмысын бір - бірімен тығыз байланыста жүргізілетін идеологиялық, педагогикалық, ұйымдастырушылық және көркеми - шығармашылық бағыттардағы төрт аспектіге бөліп қарауға болады. Бұл жұмыстардың әр бағыты жетекшіден терең білімділікті және кәсіби шеберлікті талап етеді.

Оркестрлік ұжымның жетекшісі ретінде оған эстетикалық, идеологиялық, әлеуметтік және саяси - экономикалық бағыттардағы мемлекеттік ұстанымдарды оркестр музыканттарына түсіндіріп, насихаттау міндеттері жүктеледі. Авторлар болашақ маман дайындау ісінде студенттердің әлеуметтік – психологиялық ерекшеліктерін ескерудің маңызы зор болатындығын атап көрсеткен.

**Кілттік сөздер:** Музыкалық – эстетикалық тәрбие, музыкалық аспаптар, аспаптық музыка өнері, музыкалық эксперименталдық шеберхана, халық әндері, күйшілік өнер, оркестрлік орындаушылық, орындаушылық шеберлік, концерттік репертуар, дирижер, аспаптардың өзара үндестігі.

Қоғамдағы түбегейлі өзгерістер жоғары оқу орындарына білікті, саяси, әлеуметтік мәселелерді терең түсінетін, қоғамның өзгеру заңдылықтарын бағдарлай алатын кәсіби маман даялау міндетін артып отыр.

Осындай міндеттер саяси, әлеуметтік тәрбиелік мәні зор мәдени іс - шараларды ұйымдастыра алатын, жастарды әсемдікке, еңбекке, отанын шын сүйуге баулитын, халықтық өнер ұжымдарын басқару ісін меңгерген мәдениет қызметкерлерін дайындау өнер мен мәдениет жоғары оқу орындарының алдына да қойылып отыр.

Мәдениет саласында халық аспаптары оркестрлерінің жетекші - дирижерларының ерекше орны бар. Себебі, халық музыкасын сүйіп тыңдауға, халық музыкасы арқылы әр халықтың салт - дәстүрін, мінез - құлқын, ішкі жан - дүниесін түсінуге болады. Халық музыкасы арқылы тыңдаушы тек әсемдікке кенеліп, жанға жайлы әуендерге тербеліп қана қоймайды, сонымен қатар халықтық өнердің эстетикасын түсінеді, оның таусылмас қазынысынан сусындайды, өз халқына деген шексіз сүйіспеншілікке ие болады.

Халық аспаптары оркестрінің дирижерына – ұжымның жетекшісі ретінде эстетикалық, идеологиялық, әлеуметтік және саяси - экономикалық бағыттардағы мемлекеттік ұстанымдарды оркестр музыканттарына түсіндіріп, насихаттау міндеттері жүктеледі.

**Жетекші:**

- ұжымның жұмысын ұйымдастырады және оларға педагогикалық жетекшілік жасайды;
- оркестр музыканттарын өнердің теориясы мен тарихы жайлы мағлұматтармен қаруландырады;

- оркестр мүшелерінің көркеми – шығармашылық талғамын дамытып, орындаушылық шеберлігін арттырады;
- ұжым мүшелерінің саналылығын, адамгершіліктік мінез – құлқын қалыптастырады;
- көркем насихат жұмыстарының ұйымдастырушысы ретінде көрерменнің эстетикалық талғамын қалыптастырады;
- өнер құралдары арқылы халықтың әлеуметтік белсенділігін арттырумен айналысады.

Дирижердың жұмысын бір - бірімен тығыз байланыста жүргізілетін идеологиялық, педагогикалық, ұйымдастырушылық және көркеми - шығармашылық бағыттардағы төрт аспектіге бөліп қарауға болады. Бұл жұмыстардың әр бағыты жетекшіден терең білімділікті және кәсіби шеберлікті талап етеді.

Идеологиялық аспектідегі жұмыстар жалпы методологияға, эстетика мен мәдениет теориясына, өнер мен мәдениет саласына деген мемлекет саясатына және қоғамдық өмірдің құбылыстарына талдау жасай отырып, оларды ұжымның ішкі тәрбие жұмыстарында қолдана білуіне негізделеді. Бұл аспект ұжым жетекшісінен саяси – тәрбие жұмыстарын жүргізу тәжірибесі мен шеберлігін талап етеді.

Оркестр жетекшісінің педагогикалық аспектідегі қызметі үйретудің қағидалары мен жалпы педагогиканың дидактикалық заңдылықтарына, музыка үйрету және адамның музыкалық қабілетін дамыту заңдылықтарына, ұжым құрудың және оның даму ерекшеліктеріне, түрлі әлеуметтік – демографиялық топтарға музыканың әсер ету ерекшеліктеріне негізделеді.

Ұйымдастыру аспектісі ұжым жетекшісінен ұжымды басқару мен оның жұмысын ұйымдастыру қабілетін, ұжымның жұмысын жоспарлап, шығармашылық дамуын қамтамасыз ету, ұжымдық дәстүрлерді қалыптастыру, белсенді қоғамдық маңызды істерге тартуға қажетті білімділігін, шеберлігін және тәжірибесін талап етеді.

Көркеми шығармашылық аспект ұжым жетекшісінен музыкалық – тәрбиелік жұмыстарды іске асыру үшін кәсіби музыкалық білімді, шеберлік пен дағдыны, музыкалық шығарманың идеялық – көркемдік құнын айқындай білуді, оны оркестр ұжымына үйретудің әдістемесін меңгеруді, музыка тарихы мен оның бүгінгі таңдағы зерттелу бағыттарын білуді талап етеді.

Мәдени – тынығу жұмыстары мамандығының оқу процессін бақылап, оқу жоспарлары мен пәндердің бағдарламаларын қарайтын болсақ, біз, музыкалық пәндер мен мәдени – тынығу жұмыстарын ұйымдастыру пәндерін оқыту барысында болашақ маманды, бірі – бірімен үйлестірілмеген, екі бағытта тәрбиелеу жұмысының жүріп жатқанын аңғарамыз: олар - жалпы мазмұндағы мәдени іс – шаралар ұйымдастырушысы және музыкалық ұжымдардың жетекшісі – дирижеры. Осы жерде музыкалық ұжымдардың жұмысын ұйымдастырушы, болашақ маманды педагогикалық - психологиялық аспектіде дайындау ісі аса ескерілмейтінін байқаймыз. Мұндай құбылыстар екі цикл пәндерінің өзара жеткілікті жағдайда логикалық тұрғыда үйлестірілмегендігінен. Тек жекелеген оқытушылар ғана мәдени – тынығу жұмыстарының әдістемелерін студенттің болашақ мамандығына сәйкестей отырып, музыкалық – орындаушылық жұмыстарды мәдени іс - шараларда пайдаланудың жолдарын көрсетеді. Осының нәтижесінде студент мәдени – тынығу жұмыстары циклінің пәндерін терең меңгерудің қажеттігіне мән бермей, болашақ жұмысының мазмұнынан аз хабардар жағдайда қалып отырады. Осының салдарынан мәдени – тынығу мекемелері жағдайында көпшілікпен музыкалық – ағарту ісін ұйымдастыру әдістері қажетті деңгейде меңгерілмей қалады.

Музыкалық пәндерді оқытуға келетін болсақ, оларды мәдени мекемелердің жағдайына лайықтап оқытудан алшақтап, музыкалық ұжым жетекшісін орындаушы музыкант ретінде тәрбиелейді. Музыкалық өнердің насихатшысын, педагогын дайындаудың қажеттігі өз деңгейінде есепке алынбайды.

Маман дайындаудың сапасы, студенттердің оқу пәнінің мақсаттарын айқын түсінуіне көп байланысты. Оқу пәндеріне әр студенттің ынтасы, ықыласы әр түрлі болатындағы белгілі. Әрине, шәкірттің оқуға түскенге дейінгі білімі мен орындаушылық дағдысы пәнді жақсы

менгеруге өз әсерін тигізеді.

Болашақ маман дайындау ісінде студенттердің әлеуметтік – психологиялық ерекшеліктерін ескерудің зор маңызы бар. Оқу орнына келген жас жігіттер мен қыздар өздерінің өмірге көзқарасы, дүние танымы, мәдениеті мен әлемдегі болмыстардан хабардарлығы бұрынғы жылдар студенттерінен әлдеқайда асып түседі. Кейбір студенттердің оқуға, білім алуға деген ынтасының аздығы да байқалады. Сондықтан студенттердің оқу процессіне деген ынтасына әсер етуші кейбір объективті және субъективті жағдайларды оқытушының білгені абзал. Олар:

- оқытушының тұлғасы, жеке басының үлгісі мен қатаңдығы;
- аралық бақылаулар мен емтихан сессиясы;
- оқу тобы жетекшісінің ықпалы;
- студенттің ата – анасының сенімі;
- студенттің тұрмыстық жағдайы;
- оқулық және өндірістік практика;
- марапаттау, жазалау т.б. факторлар.

Студенттің оқуға деген ынтасы мен жауапкершілігін арттыратын ең әсерлі фактор – ол оқытушының жеке басының үлгісі мен оның қатаңдығы деп атар едім. Кейбір кезде бұл фактордың өзі де әсерлі бола алмай қалады. Ол мынадай жағдайларға байланысты:

- университет оқытушылары студенттерге білімнің саласы бойынша бірден – бір білім көзі болудан қалды. Студенттер интернеттен, электрондық оқулықтар мен оқу құралдарынан, теледидардан, радио арналарынан т.б. ақпарат көздерінен өзіне керекті мәліметтерді ала алады;
- кейбір оқытушылардың сабақ беру әдістемелерінің студенттің заманауи талаптарына жауап бермеуі;
- жастар арасында жоғары оқу орнының оқытушылығы мамандығына деген қызығушылықтың аздығы;
- студенттер мен оқытушылар арасындағы жолдастық, әріптестік және шынайы шығармашылық қарым – қатынастың болмауы;
- оқытушылары жайлы студенттердің бір жақты ғана білуі.

Осылардың бәрі жинақтала келе студенттердің оқуға ынтасының төмендеуіне, оқытушының кісігерлік қасиетінің болашақ маман иелерін қалыптасуға жасайтын ықпалының азайуына келіп соқтырады.

Музыкалық тәрбиені жан – дүниесі бай, асқақ арманды адамдардың қалыптасуына әсер ету тұрғысынан қараған жөн. Музыкаға ынтықтық, талғамдылық және музыканы меңгеруге талпынуды адамға тән басқа қасиеттерден бөліп алуға болмайды. Олар адамның моральдық бейнесімен, мінез – құлқымен, рухани ішкі дүниесімен тығыз байланысып жатады. Музыканы толыққанды меңгеру, қайсыбір жандар ойлайтындай, қарапайым, оңай нәрсе емес. Тыңдаушыларымыз музыканың ғажайып әлеміне енуі үшін, оларға қажетті әдістемелік жәрдем берілуі керек. Мұндай міндеттерді жоғары дәрежедегі музыкалық мамандармен қамтамасыз етілген мәдениет ұжымдары ғана атқара алады. Сондықтан, музыкалық оқу орындарының алдында тұрған басты міндеттердің бірі – студенттерді музыкалық білім мен музыкалық өнерді жан – жақты насихаттау ісінің әдістемелік тәжірибесімен қаруландыруымыз керек. Ол студенттермен жұмыс жасаудың әлемдік практикада қолданылып, жақсы нәтижелерге ие болып отырған жаңа әдістерін үйренуге шақырады.

### Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Қазақстан халқына жолдауы. 2010.
2. Аспапты музыканы дамытудың кейбір мәселелері/Ғылыми мақалалар жинағы.- Шымкент: ОҚМУ, 1998
3. Вопросы истории и теории музыки Казахстана/отв. ред. П.И.Аравин. Алматы, Онер, 198, 2016
4. Момынов П. Музыкалық – эстетикалық тәрбие, Алматы, Қазақпарат, №2, 2006.

**Аннотация:** В статье рассматриваются современные требования к подготовке руководителей оркестров и ансамблей казахских народных инструментов. Руководитель должен уметь подбирать художественный репертуар и организовать репетиционные работы оркестрового коллектива с учетом их возрастных особенностей, умением играть на музыкальных инструментах. Кроме того руководитель оркестра должен уметь организовать воспитательные работы с молодыми музыкантами коллектива.

Будущего руководителя оркестра и ансамбля народных инструментов мы должны подготовить к умению проводить воспитательные работы в следующих взаимосвязанных аспектах: идеологических, педагогических, организаторских и художественно – творческих, где трубуется от руководителя множество теоретических знания и практических умений. Авторы статьи большое внимание уделяли на заинтересованность студентов в получении теоретических знания и практических навыков по избранной специальности.

**Abstract:** The article discusses the modern requirements for the training of orchestra leaders and ensembles of Kazakh folk instruments. The leader must be able to select the artistic repertoire and organize the rehearsal work of the orchestral group, taking into account their age features, ability to play musical instruments. In addition, the head of the orchestra should be able to organize educational work with young musicians of the group.

We must prepare the future leader of the orchestra and the ensemble of folk instruments for the ability to carry out educational work in the following interrelated aspects: ideological, pedagogical, organizational and artistic and creative, where a lot of theoretical knowledge and practical skills are used by the leader.

The authors of the article paid great attention to the interest of students in obtaining theoretical knowledge and practical skills in their chosen specialty.